

БУКОВИЯТ РОД

(Документален разказ за съдбата на двама братя
и техните наследници, преживели
през вековете в с. Беден, Девинска община
и с. Брестовица, Пловдивско)

Илия Зоински - Злати трап, Пловдивска област

Обходил съм почти целите Родопи. Възкачвал съм се по върхове и рътлини, слизал съм по долини и долове, бродил съм по тучните ливади, но като Беден огледно село не съм виждал на друго място. Скътано на припек в южните дипли на Чепиница, къщите му са накацали една над друга, опрели стряха до стряха, с дебели и яки темели. Над него е Сухият връх, на който се е издигала древната крепост Беаднос, дала името на сегашното селище и съхранена в паметта на тукашните хора като Гордьовото градище. Времето отдавна е заличило величието на тази българска твърдина, но са останали легендите и преданията. Стените ѝ са сринати до основи и обрасли с мъхове и лишай. Споменът за героичния подвиг на мъжествените ѝ бранители от попълзнованията на османските поробители обаче е още жив в съзнанието на родопчани, защото те знайат да тачат своите герои и паметта на верните си синове и дъщери, отдали живота си за свободата на отечеството.

Според видния родопски книжовник и историк Васил Дечев „това укрепление се състояло от две оградни стени: вътрешна каменна с бойници, и външна дървена, склучена като мандра. Във вътрешната ограда били настанени въоръжените бърци, а в междините на двете огради били затворени няколко десетки големи и рунтави овчарски кучета. Командирът на укреплението е бил Гордю войвода. Турците обсадили укреплението, но с пристъп не могли да го превземат. Денем обсадителите се отегляли и се криели в околните гори, а нощем нападали и хвърляли в укреплението големи късове запалена борина. Защитниците, като разбрали, че по-дълго време не могат да се държат, една нощ отворили вратите на дър-

вената ограда и на съскали кучетата против обсадителите. Последните се смутили, забъркали и за да се отбранят от кучетата, които се нахърлили на тях, разбягали се надалеч от укреплението. В това време защитниците излезли, спуснали се надолу към реката и се отправили към естествените и изкуствени укрепления между селата Грохотно, Гъворен, Ягодина и Триград.

Това е преданието. Историците обаче са единодуши, че Беалнос е стара византийска крепост, споменавана в летописите на древните хронисти, заедно с Цепина, Кричим, Перуница, Устина, Станимака, Аетос и Козник във връзка с водените битки по тези места. Завладяна от българите, тя се превърнала в твърдина на българщината. В нея са се разбивали не една и две вражески надежди да заробят и изтрият от земята българското племе. А когато турските поробители пъзнили по долината на Въча, за да завладеят Централните Родопи, Гордъо войвода им е оказал решителна съпротива. В разгорялата се жестока схватка с пришълците-андолци своя жизнен край намерил и османският предводител, който бил убит край днешното село Гъворен. Тогава огнената стихия унищожила величието на древната крепост, за да останат легендите и преданията и новото ѝ име - Гордъовото градище, за да напомня на поколенията за варварщината на османците и за героизма на българина в защита на своя род и родина.

Мястото за изграждане на крепостта е избрано не случайно. От върха се разкрива широка гледка към Перелик и Чернатица, към долината на Широколъшка река и Въча. Погледът обхваща огромна част от планината и е могло да се проследи движението, отстъплението или придвижването на вражеските тaborи. С огромни факли, а може би и с друга сигнализация се е поддържала непрестанна връзка с Турлата и Градището край с. Гела и с Диове край Девин.

Бранителите на тази българска твърдина не са се предали лесно. Те защитавали с живота си родната земя. Археологическите разкопки, които са направени преди петнадесетина години, показват, че в лютата бран са оставили костите си цели семейства. При разширението на читалищната сграда е намерен гроб, в който е бил положен скелетът на жена с три деца - всичките без глави. При изкопни работи на жилищни сгради са намирани ями, в които имало следи от горени хора. Явно е, че беденци не склонили глава пред турския ятаган и не приели без съпротива наложената им мюсюлманска вяра. И затова заплатили с главите си. А останалите живи? Отговора ни дава археоложката Соня Георгиева в студията си „Средновековни некрополи в Родопите“:

„Непосредствено над селото се издигат две височини, които населението нарича Голямата черква и Малката черква. Близо до тях се намира и м. Брезово. В нея при оране излизат камъни, тухли и фрагменти от глинени съдове. Някога тук е имало кладенец, който е бил запълнен. Съществува предание, че в тази местност е било старото село. Разрушаването и обезлюдяването му се свързва с помохамеданчването. Една част от жите-

? Обезлюдването има и при
тумните епидемии!

лите на старото село били избити или избягали. Останалите живи и прели ислама жители образували две нови села - село Беден и съседното село Брезе. В това село и досега се пази спомен, че първите му жители са дошли от старото Брезово, като запазили и името на селото - Брезе. Село Беден взело името на разрушената вече старобългарска крепост Беден, което име все още било живо в паметта на потомците. Ние имахме възможност да разкопаем пространството непосредствено до читалищната сграда, което беше свободно от застрояване и от посеви - пише Соня Георгиева - Разкрити бяха петнадесет погребения. Всички имаха посока изток-запад... Повечето от тях бяха оградени от четирите страни с плочести камъни. Някои бяха покрити отгоре с по една, две или повече плочи, а някои бяха постлани отдолу с такива плочи... Скелетите се намираха в опънато положение, с ръце, скръстени пред гърдите".

Заличили ли са беденците от паметта си българския корен? Не. Та нали всичко тук говори, че местното население, макар и насилиствено да е приело мохамеданската вяра, по бит и култура, по душевност, обичаи и традиции си остава чисто българско! „Орнаментите, с които са украсени дрехите на нашите майки и сестри са чисто български - пише в една своя статия Сергей Димитров. - Както е известно, съществуват три вида облекла. Това са сукманено, саяно и двупрестилчено. Двупрестилченото е разпространено в Северна България, сукманеното и саяното - почти в цяла България. За Родопите е характерно само саяното. Към него спадат забунтът с крила, който е запазен в Беден, змейченският вълненик и брезенският шараня. Това са най-старите горни дрехи, запазени до сега. Те са наследници на отколешно славянско облекло. Ризата, която има в Беден, по кройката си до кръста запазва най-старата славянска туникообразна дреха". Дълбокият български корен се потвърждава и от друг беденец: „Езикът, на който моята майка ме учеше да говоря и ми пееше песни, е чист български - пише Гроздан Родопски през 1971 г. - Обичаите и традициите на нашето население са отколешни, славянски. Помня баба ми, която почина на около сто години. Когато бях дете, тя ме обуваше с цървули и ме изпращаше на реката за вода с гърне. Това ставаше на Водици, когато в Широка лъка се извършваше християнски обред в реката. Тя ми казваше, че тази вода е лековита и я запазваше през цялата година. Когато някой от нас се разболееши, пръскаше го с нея. Когато майка ми повиваше по-малкото ми сестриче, баба не разрешаваше да го вдигне, докато не му направи кръст с ръката и не му дърпне нослето. Тя ми обясняваше, че това така сме заварили и така ще бъде. А че така е било, се потвърждава и от археологическите разкопки, когато са намерени няколко надгробни камъка с вдълбани кръстове. Пак тук е изровено каменно калъпче за отливане на украсения - кръстчета и токи. Откритите накити дават възможност да се определи етническият състав на населението...". Витите телени гривни са характерни за всички славяни от периода на тяхното заселване на Балканския полуостров. Широко разпространени във всички славянски страни са били обешите с нанизано двойно конусовидно кухо топче

Т.е. новите села са образувани от вече исламизирани българи.

без украса". Славянски е бил обичай да бъдат носени массивни обеци - така наречените надушници, които са се прикрепвали на косата, на забрадката или на специална украса - диадема на главата - пише Соня Георгиева. - Гравните с отворени краища и украсени с вдълбнати точки и линийки намират паралели с находки от останалата част на страната. Търде разпространени са средновековните пръстени с гравирани върху плочките розети и други геометрични или растителни мотиви. В Плиска, Преслав и в други средновековни обекти са намирани пръстени с гравирани върху плочките гълъбчета. Тази единственост на накитите показва, че населението е имало тесни връзки и единствени накити с населението от останалата част на България." Не е ли това доказателство, че традициите на българщината са били живи и се предавали от поколение на поколение въпреки засиления социален и духовен натиск от турските власти? Повечето от местностите край селото са от славянски и български произход и са свидетелство, че Беден е едно от най-старите български селища в Родопите. Ето някои от тях Света Елена, Бялата вода, Бочвица, Велево равнище, Власово, Брезово, Голямата чорква, Малката чорква, Гроба, Големи корстци, Горске дол, Градище, Михалва бача, Калинов чучур, Кирково, Манастира, Малки корстци, Страшник, Подутина, Белец, Бодюв камен, Бухльов дол, Буковската авлия, Гергиво, Генчовата авлия, Вълчевата авлия, Врачов дол, Киров чучур, Марина, Орловото гнездо, Попово равнище, Студенец и др.

Останали са и фамилните имена: Букови, Чавдарови, Ковачеви, Йорданови, Генчеви, Теневи, Терзиеви, Сустови, Атанасови, Христови. Тези фамилии не са повторно придобити, а са първични. Та нали не друг, а самият кадия Джадер от Пазарджик през 1576 г. съставя списък на джелепкешаните в българските земи, върху който е сложил собствения си подпись и печат, отбелязва, че „със сълтанска заповед чрез дворцовия мубашир Мехмед чауш състави списъка на старите и на новите джелепкешани от каза Татар пазарь за овце къвърджик през тежкия сезон". Този документ, както е отбелязано в текста, е написан „през първите дни на ръби юл-евел 984 (29.V. - 7.VI.1576 г.)". Именно тук намираме търде интересни данни за това какви хора са живели по онова време в с. Беден. Ето какво четем в този списък: „Беден: Стою Радослав, Станил Георги, Велико Георги, Вълчо Димо, Хубчо Братослав, Димитри Вълчо". Ако по- внимателно се вгледаме в имената от този списък и названията на местностите около селището, веднага ще открием голямото сходство между тях. Между джелепкешаните, отбелязани в списъка, има овцевъд с име Станил Георги и Велико Георги, а в землището на Беден има нива с название Гергиво. Вълчо Димо пък е владеел Вълчевата нивища. Да търсим ли още доказателства, за да потвърдим историческата истина?

В изследването на Манол Манолов и Мария Манолова „Единни родословни корени на българи в Родопите", обнародвано през 1977 г., четем: „Според предания, стигнали до нас чрез свещеник Тодор Манолов, Стоян Манолов Златев и др., по време на второто масово насилиствено помохаме-

7 Нали вече уж веднъж са исламизирани. За какво да тръгват, ги помохамеданчват повторно???

данчване в с. Широка лъка дошли от с. Беден трима братя, които станали родоначалници на родовете Златевци, Шахонци и Шошенци. Те имали още един брат, който си останал в Беден и бил помохамеданчен. Негови потомци са Джиналиеви от това село. Родоначалникът на Шахонци, след като дошъл в Широка лъка, също бил помохамеданчен. По-късно бил помохамеданчен и един от Шошенските, потомците на който се изселили в махалата Горски дол, като запазили и фамилното си име чак до изселването си от България след Освобождението. От Шошенци, които си запазили християнската вяра, бил Шошенският поп и родоначалникът на Коджалийци. От Шошенския поп не са останали наследници. Той бил погребан на мястото, дето е сега църквата „Света Богородица“. Наследници на Коджалийци, по думите на Стоян М. Златев, са днешните Гъчови, Станюските и Маоровите. От Коджалийци била и бабата на свещеник Тодор Манолов, Марина Стоянбашова, майка на баща му. От Шахонските била и жената на Ахмед Врача, от Бърцето, с която Марина Стоянбашева казвала, че са братовчедки. Златевските също знаят по предание, че са от един корен с Шахонските. Това се вижда и по имотите им. Стоян Златев и до днес владее едно място, наречено Шахонското, част от което баща му бил наследил, а останалото закупил от Шахонските, преди да се изсели от България. Нека да прибавим и друг факт. Според разказите на Никола Илиев Димовски, Васил Димитров Мерджанов и Георги Николов Илчевски - и тримата от Върбово, върбовските и беденските Чолаковци са от един родословен корен. Родословието на Чолаковци бе потвърдено и в личния ми разговор с 87-годишния Димитър Чавдаров Генчев и Радан Събинов Дъбов - и двамата от с. Беден. Те споделиха, че в долния край на родното им село е имало огромна круша. Никой от техните родители не е помнел кога е била засадена. Знаели я с името Хавината круша. Тя е била вековно дърво. Според тях върбовци са ходили в Беден всяка есен и по братски са делили набраните плодове. Дали пък изследователите няма да разкрият тайната на още един беденски род, чийто родоначалник е била помохамеданчената Хава?

Тежка съдба е сполетяла и Буковият род - един от най-многобройните, чиито представители сега живеят в почти всички краища на страната. В статията си „Брестовицките родове“, отпечатана в сп. „Родоли“ (кн. 11 от 1982 г.), Снежана Горанова между другото споменава: „В 1750 г. Атанас избягал от с. Беден и се спрят в с. Сотир (днес с. Храбрино, Пловдивска община)“. При едно нападение на турците се спасили само дъщерята на дядо Атанас и малкият Атанас. Взела тя детето и дошла в землището на дядо Атанас и малкият Атанас. Така в 1800-та година се заселва Буковият род“. Този факт подтиква много родаизследователи, които се занимават с родословието на Букови да се заемат с по-задълбочени издирвания и разкриване на историческата истина...

Били двама братя. Атанас, който упорствувал и не искал да приеме мюхамеданската вяра, бил жестоко измъчван в продължение на много дни и нощи. Буйните му коси засмолени със смолата на вековен бор, но той

То не е патос, то не е чудо ... Да се чуди човек приказка личието или историческо изследване

успял да се отскубне и за да избегне острия ятаган, бързо потънал в гората и се добрал до с. Сотир. Но и там не е намерил спокойствие. Не след дълго османците го намерили и го убили. Останали живи само дъщеря му и малкото внуче, което продължило рода. Другият брат - Илия - по единодушното твърдение на дядо Димитър Чавдаров Генчев, приел исламската вяра и останал в родното си село с името Бук Алия. Двама братя, сукали мляко от гърдите на една и съща майка, един род, но с две различни съдби! Една кръв, един и същи език, еднакви обичаи и традиции - ето началото на родословния корен на беденските и брестовишките буковци!

Дядо Атанас, внук на избягалия от Беден брат, имал две деца: Иван и Васил, които продължили рода Букови в Брестовица. Синовете на Иван - Ганю (Архангел), Георги и Тинко (Атанас) дават началото на Буковганиеви, Буковгеоргиеви и Буковтанкови, а вторият брат поставя началото на Буковвасилевия клон. Внукът на Васил - Павел Николов (Колчо) става зет у Гюмишеви, приел фамилното име на жена си. Днес всички Гюмишеви са потомци на Павел Николов Буков - Гюмишев. Впрочем твърде трудно ни е да проследим цялото родословие. Петстотин и четиридесет души са записани в общинските регистри на различни селища в страната под фамилията Букови. Половината от тях и до днес живеят в Брестовица, а останалите в Пловдив, Красново, Панагюрище, София, Варна, Видин, Русе, Бургас, Стара Загора, Смолян и в ... Париж.

Някогашният учител дядо Атанас Павлов Буков - човек със силно родолюбиво чувство и привързаност към рода, съставя първото родословно дърво на Буковия род. То дълго време е съхранявано от Борис Аврамов Буков от Пловдив и продължено от Елена Костадинова Букова (Велкова) от Стара Загора. Търсейки първоизвора, 12 деца - най-младите потомци на рода започнали своите издиравания. Писали писма, разпитвали възрастни хора, ровили се в регистри, изучавали легенди и предания ред след ред, страничка след страничка започнала да се разлиства историята на техните деди и прадеди, разкривали истината и съдбата на двата рода - Брестовишки и Буковския. Това са хора със здрав български дух, отдавали и живота си в името на свободата и българщината. Поп Тодор Ганев Буков и неговият син Ганю са взели активно участие в Априлското въстание от 1876 г. като членове на революционния комитет в с. Брестовица, а по-късно, по време на Съединението (1885 г.), Ганю като началник на станцията в Харманли е един от най-известните дейци за обединението на разположеното ни от Берлинския договор отечество. Представители на Буковия род - Захари Павлов Буков, Драган Георгиев Буков, Атанас Николов Буков, Андрея Ангелов Буков, Атанас Петров Буков, Александър Атанасов Буков и Асен Спасов Буков през 1919 г., заедно с други брестовичани полагат основите на местната организация на Българската комунистическа партия. В Септемврийското антифашистко въстание от 1923 г., първото в света, вземат участие Атанас Николов Буков, Александър Атанасов Буков, Андрея Ангелов Буков, Асен Ангелов Буков, Иван Ангелов Буков, Асен Спасов Буков, Борис Динев Буков, Борис Тодоров Буков,

Георги Владимиров Буков, Драган Георгиев Буков и Захари Павлов Буков. Пак представители на Буковия род - Атанас Николов Буков е един от инициаторите за създаването на Комунистически младежки съюз през 1919 г. В 1929 г. е образувана Работническа партия. Едни от основателите ѝ са пак от Буковия род - Атанас Николов Буков и Атанас Петров Буков. Мнозина са отдали живота си в защита на родината ни по време на Балканската, Първата световна и Втората световна войни. Апостол Павлов Буков е бил един от инициаторите за основаване на читалището. Над 30 са учителите. Истинска гордост не само за буковци, но и за цяла България е големият музикант и пианист Юри Георгиев Буков, лауреат на Димитровска награда, прославил родината ни по всички краища на света, свирил на най-известните сцени, събирал овациите в огромните зали на най-големите градове в Европа, Азия и Америка. Неговата слава с право делят две висококултурни държави - България и Франция. Едната го роди и възпита, а другата го приюти, за да доразвие таланта му. Роден на 1 май 1923 г. в София, чрез майка си, която е била хористка в Народната опера, той отрано се докосва до музиката. По-късно в Одеса той учи пеене. Негови учители са изтъкнатите музикални педагоги Амалия Брух, Недялко Торчанов и Андрей Стоянов. Тринадесетгодишен, той изнася първия си самостоятелен концерт. В Париж отива през 1946 г., за да усъвършенствува професионалното си майсторство и артистичност. Там негови учители са И. Нат, Маргарите Лонг и професор Костанов. През 1949 г. става лауреат на Международния конкурс на името на М. Лонг и Ж. Тибо. Това е началото на едно изключително бързо изкачване по пътя на славата. Свидетели на неговата виртуозност, на неговия неповторим талант са сцените на всички европейски столици и концертни зали в Китай, САЩ и в още десетки други страни. Юри Буков обаче не е само голям артист, но и истински родолюбец, човек, който макар и далече от България, никога не забравя своя бащин край, своя родов корен и винаги, когато има възможност, се завръща при него. „Драги роднини от славния Буковски род - телеграфира той по случай състояния се родов събор в Брестовица през септември 1986 г., - пожелавам ви приятна и весела среща, на която за съжаление няма да мога да присъствувам, но с мислите и сърцето ми съм с вас. Бъдете здрави и весели. Ваш Юри Буков.“ Той е един от дарителите във фонд „1300 години България“, като подари на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ книга-универсал - ръкописен латински антифонал, т.е. химнологически сборник за католическото църковно пеене, съставен преди няколко столетия в Париж.

В училището на село Беден разлиствах огромен албум със снимки от Брестовица и рода Букови. На първата страница с красиви букви е написано: „Моят корен е в Родопа. В Родопа е моята пръст...“. Вглеждах се в снимките, сравнявах образите и все по-плътно се доближавах до съдбата на рождения брат на дядо Атанас. Как се развиват събитията около него? Той приема исламската вяра и остава в Беден. Построява си голяма къща в западния край на селото, която доскоро стоеше здраво стъпила на стръм-

ния склон. Запомнил съм я и аз. Тя бе типична родопска къща, с еркери и широки прозорци, която по нищо не се различаваше от причудливите широколъшки домове. Местните хора казаха, че тя е най-старата сграда в Беден и никой не помни кога е била строена, но в нея винаги са живели Букови. Илия става Алия, но продължава да говори на майчиния си български език, спазва традициите и обичаите на своите деди и прадеди, пее люлчините майчини песни, носи българско облекло, продължава да зачита всичко българско. Турците го наричат Бук Алия, но той завещава на рода си, че е българин мохамеданин, че не се казва Бук Акия, а Алия Буков, така както е възприето да се вписват българските фамилни имена. Нека пак се позовем на изследванията, направени от Манол Манолов и Мария Манолова. Те също потвърждават този факт, като сочат, че братът на забияните в с. Сотир Атанас е бил помохамеданчен и си останал да живее в Беден. Благодарение на високото патриотично чувство, проявено от учителя Здравко Буков, и тук историческата истина възкръсва. Ето как изглежда съставеното родословно дърво: Атанасовият брат, който приел ислама, вече носи името Бук Алия. Неговият внук се нарича Фетта. Той имал двама сина - Емин и Махмуд. Емин, който вече е от третото поколение, е имал три дъщери и двама сина - Ахмед, чиито синове се наричали Садък, Алия и Теофик, а дъщеря му - Неджия. Садъковият син се казва Костадин, чиито деца са Серафим, Здравко и Надка. Серафим също е имал две деца - Димитър и Албена. Димитър създава деветото поколение, чиито представители са Светла и Стефка. Здравковите деца носят имената Карамфил и Малинка. На втория Ахмедов син - Алия са се родили четири деца - Добра, Рабия, Емин и Минка. Продължителка на рода на Емин е Галина от седмото поколение. Третият Ахмедов син е Теофик. Той също е имал четири деца - Антим, Севда, Стефан и Веселин. На Антим са се родили две деца - Явор и Мери. Явор е имал също две деца - Дамян и Румяна. Дъщерите на Дамян се наричат Галия и Сийка. Най-малкият син Веселин е с две деца Снежана и Румяна, които са продължили рода до седмото поколение.

А ето и потомците на втория брат Хасан. Той е имал също три деца - Сафия, Шайдя и Хасан. Шайдя, която е била омъжена за мъж с име Мехмед, е имала пет деца - Огнян, Фейма, Сафия, Сашо и Любен. Огнян е имал пет деца - Асия, Фидан, Десислава, Румен и Соня. Децата на Фидан се наричат Веселинка и Румен, които са от осмото поколение. Братът на Фидан - Румен също има две деца - Светлана и Карамфил. Другият син на Шайдя - Сашо е имал син Румен и дъщеря Елена. Четвъртото ѝ дете - Любен е имал две дъщери - Латинка и Снежанка. Третото дете на Хасан, което също се е наричало Хасан, е имал само един син, който се е изселил в Турция. Третият Еминов син - Ибрахим, поне засега не е известно да е имал поколение. Другият син на Фетта - Махмуд Буков е имал седем деца: Мехмед, Фетта, Асан, Нелжип, Шабан, Назифя и Фатма. Изследователи на Буковия род още не са напълно проучили кои са наследниците на Мехмед, Фетта, Шабан, Назифя и Фатма. Данни има само за Асан и Нел-

жип. Асан има три деца - Боян, Садика и Захари. Бояновите деца се наричат Фидан, Гинка, Селви и Роза. Наследниците на Фидан са Бисер и Радостин. Бисер има две деца - Светла и Марии, а Радостин - Никола и Десислава. Наследници на Захари са Здравко, Славка и Надка. От тях само Здравко има две деца - Милена и Маргарита, които са от седмото поколение. А сто и клонът на Неджип. Той има четири деца - Айше, Махмуд, Дафинка и Серафим. От тях само Серафим има три деца - Румен, Росен и Софка. Наследници на Росен са Николай и Стефка.

2 Турските поробители отдавна са заличили или пък умишлено укрили съществуващите документи - регистри, списъци, писма и пр., но те не са могли да заличат българското съзнание на беденците. Те винаги са се чувствали българи. Кръвта зода не става - гласи една народна мъдрост. Рано или късно истината излиза наяве. В условията на социалистическо съзидание не само потомците на Бук Алия научиха своя родов корен, но и останалите фамилии знаят своето родословно дърво. На 21 юли 1971 г. в с. Беден беше проведен голям събор-ритуал, посветен на 80-годишнината на Българската комунистическа партия. Още тогава Галина Сиракова, секретар по онова време на комсомолското дружество, заяви: „Родопа е твърдина на българщината. Велушайте се в разказите на историята. Велушайте се в народните песни. Те ще ви разкажат как и в най-тежките години родопчанинът не е губел вярата и надеждата. С никакво оръжие цели пет века поробителят не е могъл да убие гордия дух на планинца. Нашата родина е България. Нашите песни и обичаи са български. Всичко в кръвта ни е българско“. А ето и едно дете с червена връзка застана на трибуната и изрече думи, които развълнуваха всички присъстващи. „Изказвам нашата пионерска благодарност затова, че вие разбрахте историческата истина и премахнахте последния белег от мрачното минало - чуждите имена. Бъдете уверени, че ние ще бъдем достойни продължители на делото ви и ще превърнем родния ни край в крепост на българщината.“

Съднаха се думите на това дете. Потвърдиха го изминалите повече от петнадесет години. На състоялата се родова среща през 1987 г. по най-ярък и категоричен начин се потвърди историческата истина, че тук, в Беден, открай време живее българско родолюбиво население, което знае и тачи родословния си корен. На дело го доказаха потомците на двамата кръвни братя Атанас и Алия Букови. Техните потомци издиреха много документи, доказаха кръвната връзка между брестовицките и беденските родове и както подобава по стара българска традиция, се събраха на семайна среща. Това бяха незабравими мигове, които за пръв път, след цели две и половина столетия на раздяла, потомците на един и същи бащи и майки отново се събраха на обща трапеза, заедно празнуваха като кръвни братя и сестри. В очите на всички блестеше радостта, налираха сълзи, всеки протягаше братска десница към своите роднини.

Най-напред срещата беше в Брестовица. Състоя се на 14 март 1987 г., после в Беден - на 21 юни 1987 г. Присъстващите изрекоха

2 Регистрите са унищожени от българската армия през 1912, която подпалва всички мюсюлмански села в района.

много истини, които и сега вълнуват сърцата ни.

ЮРИ БУКОВ - СВЕТОВНОИЗВЕСТЕН ПИАНИСТ, ЛАУРЕАТ НА ДИМИТРОВСКА НАГРАДА:

- Още от дете знай от баща си семейната легенда. Спомням си как и аз самият открих в Смолян свои роднини. И когато зад граница ми се случи да чувам критики за страната ни, винаги мисля за нашата съдба. Моят дядо е роден под робство, синът му вече е инженер, получил висшето си образование в Русия. А нашето поколение и по-младите от нас градят за България едно съвсем ново бъдеще. Какво знаят за народа ни онези, които го укоряват? Нима те могат да разберат колко мъка и изостаналост, колко с векове насаждани предубеждения трябваше да преодолеем, за да усетим най-сетне единството на общата кръв във вените си и да тръгнем заедно напред?

ЛЮБЕН БУКОВ - ОТ БРЕСТОВИЦА, ЕДИН ОТ СТАРЕЙШИНИТЕ НА БУКОВИЯ РОД:

- Някъде към сто километра са от Брестовица до Беден. Отдавна чакахме тази среща. Хубаво е да се съберат родовете, да се видим, да се опознаем отблизо. Когато нашите деца започнаха кореспонденцията и ни казаха, че са открили интересни факти, зарадвахме се - нека роднините ни стават повече. Не беше отдавна и времето, когато посрещахме беденци в нашето село. Ето, в това е хубавото - да има почит, уважение към историята, която ни свързва.

БОЯН БУКОВ - ОТ БЕДЕН, ЕДИН ОТ СТАРЕЙШИНИТЕ НА БУКОВИЯ РОД:

- Аз съм най-старият в рода Букови. Гоня осемдесетте години. Имам син и дъщеря. Дъщеря ми живее в Девин, пенсионерка е. Синът е снабдител в търговията. Имам четири внука и осем правнука. Драго ми е, когато кръв с кръв се събере. Ето - родствениците от Брестовица са тук, един до друг, усмивката среща усмивка, прегръдката - прегръдка, сърцето усеща туптежа на сърцето.

СЕРАФИМ БУКОВ - МАГАЗИНЕР В БЕДЕН:

- Винаги нося в себе си снимката на моя дядо - Чавдар Буков, който е бил много прогресивен човек. Още преди 9 септември 1944 г. той възстановява българското си име. Известни са връзките му със село Брестовица. Той снабдяваше тамошните свои приятели и роднини с животни, носещи им сирене в мехове, а донасяше грозде от това богато на плодове село. Така от онова време започват по-оживени общувания с брестовчани и все повече имена от род Букови стават известни. Затова няма съмнение, че е общ произходът на Буковци от Беден и Брестовица. От дядо Чавдар знам, че е дължен всеки човек да носи името си чисто, да не му хъръля петно.

ЗДРАВКО БУКОВ - УЧИТЕЛ В БЕДЕН:

- Заедно с моята колежка Екатерина Гълъбова от с. Брестовица се захващахме да изучаваме миналото на род Букови. Ровихме се дълго и упорито, разговаряхме със стари хора и можехме още много да научим, но засега стигнахме едно-две поколения преди главния стожер на рода, кой-

то е основан преди около два века и половина. Ако това проучване бе започнало преди 50 години примерно, непременно щеше много повече да се научи за миналото. Но все пак важното е, че е намерен общият корен на род Букови от Беден и този от Брестовица. А това е чудесно доказателство и потвърждение на българската принадлежност на беденци. Истински щастлив съм, че моето поколение е свидетел на процеса, който заличи завинаги следите на „разделното време“. Откакто се събираме с рода ни, камък ми падна от сърцето. Тук сме братя и сестри, сред своя кръв.

НАДКА БУКОВА - РАБОТНИЧКА В ДПП „ВЪЗХОД“ В ГР. ДЕВИН:

- От майка си и от баба си съм слушала какво се случило с прадедите ни и съм много щастлива, че сега вече се знае истината за нашия род. Дано никога и никому не се случва. Ние знаем колко векове трябваше да минат, та народът ни истински да се събере и възроди отново.

СИЙКА БУКОВА - УЧЕНИЧКА В БЕДЕН:

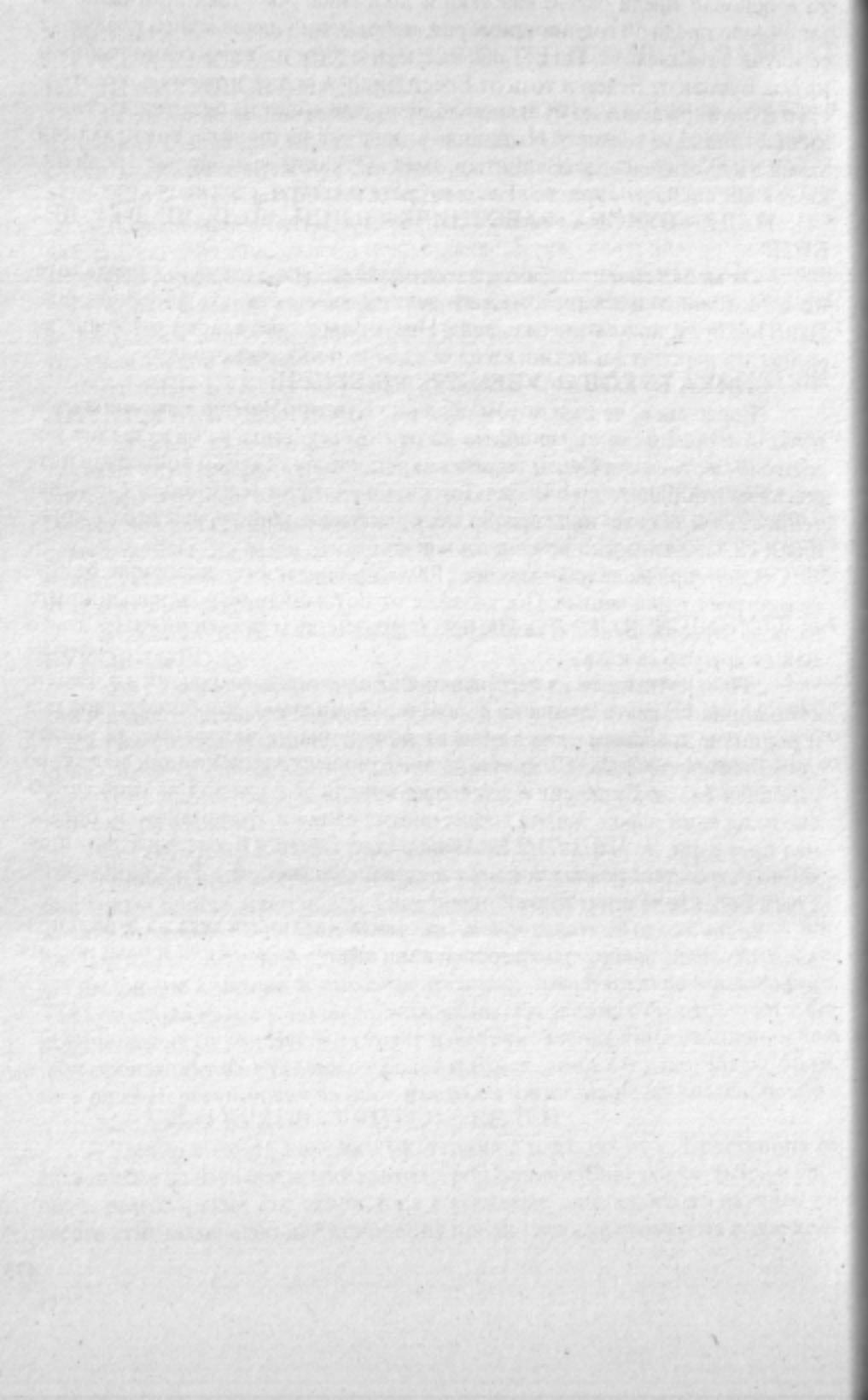
- Гордо ми е, че съм потомка на род Букови. Ние ще запомним вълнуващите срещи със съучениците ни от с. Брестовица, с които заедно посетихме местата над Беден, където е крепостта на Гордъо войвода, а патронът на училището ни е Васил Левски. Сърцата ни се изпълват с признателност към тези велики хора. За тях учим песни, рецитираме стихотворения и се лее българска реч, чиста и ясна.

- В центъра на село Беден, на 1100 метра надморска височина, бълбука бистроструйна чешма. Построена е от потомците на родоначалниците на рода Букови. В нея е зазидано завещание към поколенията, в което между другото се казва:

„Ние, потомците на легендарния Гордъо войвода, родени в с. Беден, събрани на Първата среща на родовете, завещаваме: да обичате своя род и родина и предавате тази любов от поколение на поколение; да пазите чист български език. Помните, че вие сте наследници на един малък, но героичен народ. България е земя, превърнала се в символ на свободолюбието на един народ, живял гордо, опазил езика и традициите си, преминал през бури, но устоял. На Буковия род от Беден и Брестовица завещахме да съхраняват родовата памет и да не забравят, че в Родопа планина, тук, в Беден, е техният корен“.

Беден - село българско, село, съхранило завинаги духа на деди и пра-деди, останало завинаги вярно на бащин завет - да се обича и пази родния край.

Всички народи на Балканите под османско управление са си запазили езиците и традициите...

БАЛАБАНСКИЯТ РОД

Васил Капушев - Смолян

През двадесетгодишнината ми събирателска работа цялостно беше проучен и описан един от големите родове в Широколъшко и с. Ягодина - Балабановият. В своето почти 300-годишно развитие този род наброява над шест хиляди души, от които 5400 са живи с над 2000 семейства.

Открити и описани са 10 местности и 5 песни, посветени или свързани с рода. Описани и отразени са интересни личности. Подготвя се летопис на рода, в която ще бъде съхранено всичко ценно, свързано с рода, родната планина и селищата, където са живеели и живеят потомците ни. От тук поколенията ще черпят нравственост и богата духовност. Това ще бъде ценен принос за родната ни история.

В образуването и развитието на рода ни важно място заема процесът на възраждане и утвърждаване на българското национално съзнание у тези наши потомци, които са били подложени на масова исламизация и народностна асимилация по време на петвековното османско владичество.

Около 1700 година вълната на насилието достига и до с. Балабан, днешното с. Ягодина. Исламът разделя двама братя, които образуват двата основни родови клона - християнски от избягалия в района на Широка лътка брат и мюсюлмански от другия брат, който остава в Ягодина и над когото насилиствено е наложен исламът.

В издадената наскоро книга под наслов „Българската народност през XVII век: Демографско изследване“ (С., 1988 г.) от Елена Грозданова на с. 449 е публикуван османски регистър, в който се посочва, че през 1635 година в с. Ягодина са живеели 10 български семейства. Легендите, преданията, археологическите разкопки, битът и фолклорът, местности, като черквата „Св. Илия“, Ябланово и др., българският език, всичко това доказва, че в с. Ягодина е живяло и живее българско население.

През изминалите 10 години бяха проведени три родови срещи, а през 1989 година - родов събор на целия род. На илинденските поляни край село Гела се събраха над две хиляди потомци от рода. Срещнаха се близки и роднини, включително и потомците ни от с. Ягодина. С това искаме да

*Балабан е широкоразпространено турско название и праякор.

възродим столетни народни традиции и да осъзнаем истината, че трудно може да вървим към големите цели и добродетели, без да черпим опита от предците и миналото ни, че трябва да тачим и пазим земята на дедите ни, дала сили на корена ни, устрем на живота и делата ни.

Развитието на рода от четирите сина на Костадин довело до ново възраждане в село Широка лъка и околните села и махали след 1750 година.

Няма събитие и добро начинание, в което потомците от рода да не са участвували. Голяма част от рода са живели, а и сега живеят в село Широка лъка и околните села и махали.

Сред първите кметове на село Широка лъка е Куртю Балабанов, ръководил селото над 15 години. Неговият син Стоил Балабанов е първият учител в килийното училище от 1835 до 1843 година. Село Широка лъка е село, утвърдило се от край време като селище с будни и любознателни хора, с принос в националното възраждане и духовна култура. Тази будност е оказала своето влияние и за околните села и махали. Най-често те самите са участници в този обновителен процес. Хората от рода твърдо носят тежестите на турското робство.

Балабанци са твърди планинци не само физически, но и по дух. Димитър Н. Балабанов (Нешю) гордо и достойно отвръща на униженията и обидите на турците. Макар и вързан, убива и двамата турци, които го карат на съд в Тъмраш. Тази легенда се мълви и днес в Нешкова суда край с. Гела.

Тодор Димов Балабанов убива с тояга турчина, който го изругал и хулил за това, че овцете минавали през нивата му. Най-красивата мома на село Гела - Маруда, дъщеря на Костадин, е изнасилена от харесал я турчин. Раждда дете и сама го удушва, защото е чуждо, насила дошло. Колко мъка е изживяла тази красива родопска девойка, когато е носила в утробата си заченатото друговерско дете. Честта и вярата българска са по-силни от всичко. И в тази мъка песен се родила: "Ръдом са са ръдом наредили".

Рада Вълкова Балабанова - съпруга на Сотир Кайков, е месила хляб за четата на Капитан Петко войвода, с кафе и баница е гощавала легендарния бранител на родопските села. Георги Кущиниаров е сред най-прогресивните хора в село Стойките, участвувал в Септемврийското въстание, изкаран на разстрел.

Проучвайки цялостно рода ни и подробностите за всеки отделен човек, стигнахме до интересни изводи, които имат своята научна стойност и от друг аспект, например болестите и наследствеността. В един от родовите клонове преобладават стомашните заболявания. Внукът на родоначалника имал заболяване на стомаха. И четирите му деца са имали това заболяване. Техните деца, с малки изключения, също имат това заболяване. Почти всички живи по-стари хора, а и по-младите потомци сега страдат от това.

В друг един от родовите разклони вече от столетие, а и сега имат родени глухонеми. Това са не просто любопитни факти, а реалности, кои-

то ни е поднасял животът през годините.

В изложението споменахме за открити песни, посветени на рода и неговите потомци. Вниквайки по-дълбоко в съдържанието им, откриваме интересни и изключително нужни подробности в тях. Ето края на една от балабанските песни:

Да зная, майчо, да зная,
че през друми върви Балабан
йе ща с него да ида,
че ми е еце каматан,
каматан, хъощак кехая.

От времето е оцеляла една стара снимка. Но снимката, оставена ни в началото на столетието, в образа на грозния и slab почти стогодишен старец трябва да виждаме и стройния и красив на младини Тодор Балабан Кехая.

Оценявайки високо настоящата научна конференция, отправяме и своя призив: с промените, в сировите политически и икономически борби, никакво стъпяване и отстъпление за изучаване изворите и историята на Средните Родопи.

БЪЛГАРСКИТЕ РОДОВЕ В СЕЛО ЗАБЪРДО И ЕДИННИТЕ РОДОСЛОВНИ КОРЕНИ НА РОД ЧАРПОКОВИ ОТ СЕЛАТА ЗАБЪРДО, ОРЕХОВО И МОМЧИЛОВЦИ

Чавдар Илиев - с. Забърдо, Пловдивска област

Забърдовските родове имат богата история. За старинността на село Забърдо може да се съди от родовете му. Стари родове, още от преди по-мохамеданчването, а предполага се и от заселване на селото, са Чарпокови, Генчеви, Дишлиеви, Паруневи и др. Генчеви има във съседните села на Забърдо; род Дишлиеви има в с. Хвойна, Сариеви - в Широка лъка, Чарпокови - в с. Орехово и Момчиловци, Паруневи - в с. Петково. Последното фамилно име произхожда навярно от някогашния славянски бог Перун. Тези български фамилни имена били запазени и след насилиственото по-мохамеданчване, та и досега.

След по-мохамеданчването бил правен опит за заличаване на българските фамилни имена, но това не е било постигнато, макар че турските поробители не се спирали пред нищо. Насилствено налагали ислама; един насила приели, а други успели да избягат и се отървали. Такива са християнските родове Чарпокови - в селата Орехово, Момчиловци, Сариеви - в Широка лъка, Паруневи - в Петково и др., които са оцелели. Но стигнало се е и до печалната участ, когато единокръвни братя и сестри, родени от една майка, сухали от една гръден, да носят различни имена, да се молят на различни вери.

Според предание в махалите на с. Широка лъка живели неколцина братя и една сестра. Когато поробителите започнали с огън и меч да засяват планинците да приемат ислама, братята избягали и се спасили. Сестрата, която била малка, останала и била по-мохамеданчена. Насилници те я нарекли Гюлсюма. Когато порасната, тя се омъжила в Забърдо за пра-прадядото на Детелин Балабосов. Дядо му често разказвал за Гюлсюма:

- В село ѝ викали Щуркулока Балабосова, защото всички знаеха, че е

от Широка лъка.

Не минало много време, откак се омъжила Гюлсюма и братята и се върнали в башиното им огнище. Те си останали християни, но това не им пречело да зачитат иуважават сестра си. Те си делели наследството, докарвали това, което ѝ се полага в Забърдо. Те били високи и снажни хора, облечени в потури и гугли. Така минавали години. Гюлсюма разказвала на челядта си тъжната история на своя живот. Възпитавала децата си в любов към потурлиите-гости:

- Ние сме роднина с тях, те са мои братя - тъжно завършвала тя. Впоследствие братята откупили полагаемата се част от имота на Гюлсюма, но до края на живота си те ѝ ходели на гости, тя ги посрещала тях и техните деца, но много време изтекло от тогава и не се знае от коя семейство е била тя.

Един от старите родове в Забърдо е Чарпоковият род. Точни данни за корена му нямаме. Но много спомени и разкази на възрастни хора ни дават основание да смятаме, че забърдовските Чарпоковци са родственици на тези, които живеят в Орехово и Момчиловци.

Много са преданията, връщащи ни назад в историята, за да ни приближат до истината, застанала лице с лице срещу хората. Естественият завършек на едно развитие е най-добрият край, защото нещата узряват сами и убежденията залягат в съзнанието и сърцата, диктуват бъдещите действия и развитие. Доказателство за това са родовите срещи, завладяващи и каращи хората да разсъждават, да мислят, да чувствуват, срещи, които ще останат като един завет към идните поколения: „Помнете, че българският народ винаги е бил сплотен и единен, че родна България е една на свeta“.

Потомците на българския род Чарпокови няма да забравят разказите на предците. Те са тяхна опора и утеша. Спомените на Жоро Чарпоков от с. Забърдо или пък тези на Александър Чарпоков от с. Орехово не стигнаха пряко до ушите на децата им. Просто защото те се появиха на света по-късно или пък защото старите хора си отидоха по-рано. Но така или иначе, родственият дълг повелява да се разказва на деца и внуци тъжната история на нерадостното детство и истината за общия родов корен. Защото голяма е житейската правда на народната мъдрост: „Дървото с дълбоки корени не се бои и от най-силния вятър“. И ето през векове и години, през бури и премеждия корените на Чарпоковото вековно дърво здраво се преплитат в майката земя - в Забърдо, в Орехово и Момчиловци.

„Едно време, когато зорлен са помохамеданчвали българите от Забърдо, е имало двама братя от семейство Чарпокови“ - разказваше Жоро Чарпоков. Единия брат са хванали и насила са го помохамеданчили, но си е останал по семейство Чарпоков. Другият брат се скрил и успял да избяга в съседното село Орехово. И сега там има семейство Чарпокови. След помохамеданчването и двамата братя и техните деца са се тачели като роднини. Много преди да се направи пътят, Чарпоковци от Забърдо, като минавали през Персенк за Пловдив, преспивали у своите братовчеди в

480
До 1878 г. Широка лъка е било смесено - българи мюсюлмани и българи християни. Помаците се изселват след 1878 в Турция.

Орехово. А изселилият се в с. Орехово брат дълго време идвал в Забърдо, за да обработва имотите си. След години отстъпил на брата си полагаемата му се част от имота, но връзките не прекъснали.

Сведения за родоначалниците на Чарпоковия род в с. Орехово и Забърдо срещаме и в книгата „Единни родословни корени на българи в Родопите“ от Мария и Манол Манолови (С., 1977); на с. 62 и 63 е отбелязано: „От един родословен корен са според ореховски и забърдовски предания Чарпоковци от с. Орехово и помохамеданчените българи със същия родов прякор Чарпокови в с. Забърдо, Смолянски окръг.“ И пак Жоро Чарпоков разказваше, че неговият род носил прякора Чарпокови. Това се потвърждава и в старите регистри в кметството в с. Забърдо от 1896 г., където се води род Чарпокови. По-късно потомците се нарекли Джонгарови. Напоследък хората отново си възстановяват истинската своя фамилия - Чарпокови.

87-годишният Александър Петров Чарпоков от с. Орехово разказва почти същото. Единият от двамата братя Чарпокови е бил помохамеданчен в с. Забърдо, а другият избягал и се заселил най-напред в махалата Селище, а по-късно в с. Орехово.

Думите на Жоро Чарпоков и Александър Чарпоков се потвърждават и от 81-годишния Петко Гъльбов Черпоков, който през март 1987 г. ни разказа: „Преди петдесет години тато и брат ми Борис, зъболекарят, веднъж разговаряха, че сме роднини с Чарпокови от с. Забърдо; идвали са в Орехово и са престивали у чичо Александър Чарпоков.“

Сведения за кръвните връзки на ореховските и забърдовските Чарпокови имаме от изказванията на Филип Чарпоков и Гъльб Чарпоков, също от с. Орехово. При разговор с Атанас Калинов през юни 1987 г., Филип Чарпоков сподели: „Когато бях малък, през 1938 г. у нас идващо често Асан Карталов от с. Забърдо. В разговор с баща ми той споменаваше за роднинските ни връзки. От баща си знам, че по време на потурчването имало двама братя в Забърдо. Единият приел ислама, а другият избягал в Орехово и основал там Чарпоковия род. Това твърдеше и дядо Гъльб Чарпоков - учител, който беше много буден човек“. Съществува още едно предание, разказано от Калин Чарпоков и записано от Атанас Калинов от с. Орехово:

Двама братя от Чарпоковия род се скарали за една нива. Единият от тях, който още не е бил женен, засял нивата с ръж в местността Сапотък. През лятото ожънал и нафършал много жито. Завидял му другият брат и поискал дял от нивата; тъй като нейният собственик живеел още при баща си, поискал дял от овършаното жито. Завели дело при кадията в Пловдив и според вакъфските правила и закони трябвало да се подели житото по братски, но собственикът в яда си викнал: „Турчин ставам, нивата си не давам“. Кадията веднага наредил да му донесат фес и турско облекло, официално приел мюхамеданско име и получил тапия, че нивата остава негова собственост. Завърнал се в Орехово, но близките му го изгонили и той се заселил в Забърдо, където се оженил.

Вековете са изтрили от паметта на хората много подробности. Можем само да предполагаме, че ореховският клон на род Чарпокови води началото си някъде след трагичната 1669 г. - времето на Второто масово помохамеданчване, т.е. около 290 години преди изказването на Жоро Чарпоков. От тогава не е минало много време и не са се заличили напълно тези кръвни връзки.

И още нещо се знае: Куман Чарпоков - прадядото на Александър Чарпоков, е раждан около 1760 г. Затова и неговите познания за кръвните връзки между забърдовските и ореховските Чарпокови са твърде свежи и считаме, че те са предадени на следващите поколения. При изследването на историята на рода Чарпокови в Орехово, като най-стар родственик и родоначалник се знаят Митра и Вълко. Родовите предания от двете села показват, че Вълко се явява като трето поколение - правнук на Чарпоковия брат, избягал от Забърдо в Орехово и запазил християнското си име и вяра. Нямаме сведения как се е казвал.

Константин Канев пък твърди, че момчиловският клон на род Чарпокови води началото си от с. Забърдо и че родоначалникът на този род е Апостол. Същият избягва от Забърдо в Момчиловци по времето на второто масово помохамеданчване.

Какви изводи могат да се направят от тези предания?

Най-вероятно е общият родоначалник на Чарпокови да е живял в Забърдо, но възможно е той да е живял в Орехово. Но където и да е бил коренът, едно е сигурно - днешните родове Чарпокови са клонове на някогашния български род Чарпокови.

Поколения след поколения пратениците на този род обитавали тази земя и са пренасяли през изнivаващите се векове духовните наследствени връзки на своето дърво. Да! Якото дърво здраво държи и до днес своите плодове. Истината се връща от далечен път. Тя е в кръвта на хората, в очите и сърцата им, това е изповедта и убеждението им.

110 години изминаха от освобождението на България. Българския четиринаесети век започнахме с гордостта и щастието, че са излекувани раните на мрачното минало. И всеки от нас се вълнува днес по своему. Но и всеки днес в Забърдо приема своята българска същност безрезервно, като свое, като наше общо дело. Синовете и дъщерите на Забърдо, Момчиловци и Орехово, синовете и дъщерите на Родопа планина имат една Родина - България.

ИЗСЛЕДВАНЕ РОДОВЕТЕ В СЕЛО МОМЧИЛОВЦИ И ИЗГОТВЯНЕ НА РОДОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И РОДОСЛОВНИ СТРУКТУРИ

свещ. Константин Канев - с. Момчиловци,
Смолянска община, Пловдивска област

И до днес на стария училищен двор в село Момчиловци високо стърчи в небето старият училищен кавак-топола. Той е най-старото дърво в селото ни, той е най-високото и най-дебелото. Столетник! През 1898 година Анастас Черпъков, като първенец, завършва четвърто отделение. Едва десетгодишен баща му го подбира на гурбет да носи кал и камъни из кърджалийските села, дюлгерин и майстор да става. Жал му било за родната училищна стряха. Мъчно му било за добрия му учител Панайот Миховски. През цялата зима ум и мисъл го водили не толков към майка и сестри, а към училищния двор. Старата училищна чешма и училищното увиснало желязо (звънец), като първенец, само той имал правото да го бие и подканя учениците за час. На връщане от гурбет той донесъл арманган и дар на своята алма матер - двуметрова тополка, изкопана от пясъците на река Сютлийска. Никой не го съжалел да я превърже на мулето си и той за три дена път я донесъл на детското си рамо. Сам я посадил пред старата чешма и децата я кръстили „Тасовия кавак“. Добрата почва, постоянната влага, детската обич и връва окриляли малката фиданка, за да стане и на нас, всички преминали през родното ни училище, най-любимото ни дърво, покрай което сме и ние израсли със своите детски радости, мечти и тревоги. И днес младите с него мерят миналото и предугаждат бъдещето, старите пък живеем със скрита и плаха надежда да се докоснем до неговото столетие. Училищният кавак преди петнадесет години разтревожи неговите питомници. Из високата му снага се появиха сухи клони, други повърхнаха, листата му бързо окапаха. Първата тревога нададе неговият връстник - столетникът Никола Гаджев, който бе и даскалувал няколко години.

Старият училищен двор бе превърнат в детска площадка, за детски-те съръжения бяха оголили корените около ствала до старото дърво. Чешмата бе преместена. Старите корени се бяха озъбили, преплетени, прегърбени, стояха като замръзнали змии. Задухаха ли пролетните ветрове, дървото се превиваше, корените потръпваха тук-там и земята около него се напукваше. Столетникът Никола Гаджев писа писмо до кмета, до свещеника и директора на детската градина да се вземат мерки, защото това голямо дърво е „талисманът и красотата“ на селото, пък ако падне, ще сгромоляся или старото училище, или църквата, или околните сгради. Корените се покриха с пръст, подаде му се и влага и като по чудо кавакът се „ококори“, събуди се, подмлади се, всяка година се издига все по-високо и по-високо, а за чудо показ от засъхналите му корени днес са поникнали десетки филизи... И засега никакви бури не го плашат! От тук произлиза и народната мъдрост: **ДЪРВОТО СЕ КРЕПИ НА КОРЕНИТЕ, А ЧОВЕКЪТ - С РОДА СИ!** Ако човекът го боли за старото дърво, посадено от знайни и незнайни предци на синора в градината, ако той го е обградил с дувар и го наситил със земя да укрепи корена му, когато се наложи да се пожертвува това дърво за постройка на къща или плевня, той го полива с вино, коленичи и иска прашка, пали свещ като на покойник, колко повече ще трябва до го боли и пари за своя родов корен, от който е пораснал, живял, творил и оставя свои наследници в живота. Колко повече човек трябва да се грижи, да окопава и пои, да топли и сгрява, да черпи животелни сокове от своя родов корен и да осмисля своя живот на тази земя.

Да! Човек без род и родина, без свои и близки, без майчина стряха и бащино огнище е дърво без корен на този свят! Него бура го поваля, суша го сухи, огън го гори. По-страшно на този свят от това да останеш едно „**ГОЛЯМО НИЩО**“ няма в живота. Всеки българин, всеки родопчанин е клонка, лист и семка от голямото Аспарухово Дърво, посадено край Дунава преди 1300 години. Историята и животът показват, че народ, който е забравил своя родов корен, той е бил обречен на загиване и затриване от картата на света. Всички наши народни водачи и просветители зорко бдели да се помни своят род и произход. Тази болка гризеше и нашите първи родоповеди, които ревностно посочваха имената, делата и родовете, основали и утвърдили живота и бита в нашите села в миналото. Те поставиха началото, а ние днес тук сме техни скромни следовници. Ние, малки и големи, образовани и любители, сме обгорени от онай народна ревност и обич към миналото, от там и към настоящето, което ни завещаха те и ни забиха високи жалони по пътя на краеведението.

Между вас съм и аз, скромният краевед Константин Канев. На мен се падна трудният и благодатен жребий да стана летописец на моето родно село Момчиловци. Със страх и трепет, с неопитност и наивност навлизах в тъмния лес на родоповедението. Но в мен гореше един огън, една ревност и страх, че сме закъснели, че сме пропуснали времето и всичко е изгубено. Тридесет години събирах, записвах, сверявах, откривах факти и документи. Тридесет години и много греших, много се лутах, много се

потих! Всичко правя под напора на мисълта, че всеки ден миналото чезне.

Не остана старец или старица неразпитани и колкото пъти се връщах при тях, откриваха бездна от слuchки, легенди и родопска душевност.

Събирах факти и документи за историята на селото, а за родоведение и родоизучаване и дума не ставаше и на акъл не ми идваше. Защото този раздел от краеведението не бе понятен и популярен като наука или изследователство.

В написания план за проучване на селото ми и днес не фигурира точка РОДОИЗСЛЕДВАНЕ, но покрай главното аз съм вършил неосъзнателно, по някаква интуиция, която и днес не мога ви я обясня, и самото родоведение. На всеки информатор аз съм поставял въпроса и за родовите им корени и връзки. С охота хората ми разпръвяхаха за дядовци и роднинство. Имаше и такива, които се родееха, всички имоти им вървяха наедно в цялото землище, беряха дърва в един баир, деляха плодовете от същите овошки, а роднинството не можеха да ми посочат. Това ме дразнеше, нервираше, пък и обиждаше - не мога това да го разгадая не като проучване, а като загадка и задача?! Така например, Педевци и Аврамовци имали стара роднинина, имотите им бяха едни до други; стари хора и от двете страни, и то столетници, не знаеха от къде идва роднинството им. Тук дойдоха на помощ откритите документи, преведени от Светослав Духовников, че... Педю Стоян и брат му Аврам купуват имот от комшията си Паскал през 1780 година. За да запаметя разказите на старите хора, почнах на терена, пак неосъзнателно или просто „наенкас“, по мой терк, да чертая родово дърво на тетрадка, на отделен лист, та даже и на стара хвърлена цигарена кутия. Друг случай: един старец го намерих една сутрин с прояснено съзнание и пак го попитах за Карамановия род. Той ми занарежда сякаш го четеше, пък бе напълно ослепял. Нямах ни лист, ни молив. Жена му бъркаше къчамак и бе поставила на пода писмото на сина ѝ от гурбет, да не се цапа дюшемето. Бързо съзрях листа под черния бакър, намерих молив и на него начертах голямото и сложно дърво на целия им родов корен. Така аз предварително нахвърлих без цел, без поставена задача, без да знам защо ще ми тръбват тези мои скици, които само из мога да разгадая. А това е било началото на моето пак ще кажа, родоизследване, което го държах в една папка.

През 1975 година излезе от печат книгата ми „Миналото на Момчиловци“ благодарение на Окръжния комитет на БКП, благодарение на дейното съдействие на писателя Николай Хайтов и на цялата смолянска и момчиловска общественост. Стана тържествено обсъждането ѝ в читалището. Тук вече разбрах, че книгата е влязла във всеки дом и във всяко сърце. Видях сълзи на дюлгери и овчари, на майки и баби. Изживях доволството от моя тридесетгодишен труд, прозрях, че това е плод на моята обич към моите съселяни. Накрая и през сълзи заявих:

Драги и скъпи момчиловци,

Тридесет години купувах от вас ценно богатство. Вие ми го давахте без сребро и злато, давахте ми го на доверие и дойде време да ви се изпла-

тя. Вярвайте ми, че не пропилях това ваше богатство, скътхах го, топлих го, в нищо не го измених, в нищо не му изневерих, само на едно не устоях - на голямата измъчена народна душа. Дадох и моето малко сърце... Именно тук аз си дадох едно голямо мълчаливо самообещание да ИЗРАБОТИ РОДОВИТЕ КОРЕНИ НА ЦЯЛОТО СЕЛО!

Още на другия ден аз се залових да проучвам и изпълня моето голямо самообещание. В първите дни разбрах, че се нагърбвам с трудна и отговорна задача. Разбрах, че това са много истории на селото ни. Споделих идеята с големия наш езиковед Анастас Саламбашев от Устово. Той пък тъкмо се бе нагърбил да върши родовото проучване на квартал Устово. Даде ми схема - образец на един род. В него нямаше никакви скици и чертежи на родови дървета, всичко бе изразено писмено. Към тази суха схема аз прибавих и описателна панорама на съответните родове. В панорамата на рода влизат много въпроси - махалата, къщата, занаятът, мес-тоработата, материалното им състояние, разширяването на рода и ако е голям, за по-голяма яснота образувам тъй наречените подродове. Мъча се да опиша и духовните качества, тяхната външност, техните народни добродетели.

Най-голям род в селото е Бакларският. За по-голяма яснота съм го разчленил на подродове - Горни Бакларци, Долни Бакларци, Келяневци, Мешовци, Делиянчовци, Солаковци, Дойчинци, Янчковци, Попласкалевци, Гелкинци, Вълневци и други. Ето как правя обща характеристика на Горни Бакларци:

„И така родовата отклонка на ГОРНИ БАКЛАРЦИ с родоначалник ПАХУН БАКЛАРА достигат в момента до девето поколение. Тази родова отклонка е дала будни хора, предприемчиви, ученолюбиви и трудолюбиви. Дала е много учители, свещеници и големи революционери и патриоти. От тях има участници през Илинденското въстание, Балканската война, четници и борци за свобода. Един от първите студенти в селото е Иван Попниколов, завършил география, станал директор на Райковската гимназия и накрая преподавател в учителския институт в Пловдив. На ръст са средни, с отворени и широки лица, коси кестеняви, пъргави и подвижни. В морално отношение са хора запазени, с големи народни добродетели, честни и засмени. Останалите в селото са силно привързани към дом и земя.“

Кратка характеристика на голямия Шулерски род. След описанietо на Шулерското славно овчарство с неговите кехани и овчари правя следното обобщение:

„Шулерското родово дърво го доведохме до девето поколение. Видяхме, че Шулерските наследници са пръснати из цялата ни родина. Навсякъде те носят белезите на своя род. На ръст са средни и високи, кокалести, на стапни прегърбени и кандихалести (клатушкащи). На лице са дългообразни, изпъкнали, високи чела и носести (с големи носове); очи сини, коси кестеняви, у някои сури - дори и до днес. По характер Шулерци са твърди, самостоятелни, волеви, възприемчиви, смели и безстрашни, чо-

вечни и милостиви, но и жестоки където трябва. В семейството са строги към жени и деца, но не и диви и жестоки. Шулерските стада, мандри, коне и ливади бяха за чудо и показ.

За Шулерци майката земя бе светиня. Лично съм наблюдавал Дично Шулеров пред голямата му ливада на Хажицкото, която му пушаше сто тонове сено. Слезе от мулето, свали гуглата, прекръсти се и тогава оттради строгата (портата) и със страх и благоговение нагази голямата трева. Тя бе заградена и бе цяла крепост. И днес същата местност се казва Шулерова ливада, но за жалост е вече пустош. На Дично Шулер е пръв братовчед - Коста кехая отишъл на привет в сегашното Соколовци и продал сто овци за 100 лири, и купил от устовски стопани голяма ливада на Могилата. Тогава цената на ливадата се мерила „на товар сено - една лира“. И днес срещу селото на Могилата още съществува топонимът „Шулерова ливада“.

Шулерци са и патриоти - пръв висшият от този род е зъболекарят Братан Шулеров - командир на партизанска дружина „Колю Шишманов“. След него е брат му Васил. Ще споменем партизанина Коста Ив. Шулеров от Момчиловци, ятака Никола Ив. Шулеров и други.

Шулерските майки, дъщери и невести са със златни ръце. Първата доставена шевна машина в Соколовци е била на Яна Костадинова Шулерова, която е и първата шивачка. Те ткаят кичени халища, шарят вълненици и терлици, днес везат рокли и булченски премени. Ярък изразител е прегърбената Жека П. Шулерова, която се превърнала в художник с багри и конци. Последните три поколения от този род преминаха и към други професии, завършиха висше образование, станаха творци на новия живот, станаха техници, инженери, майстори и навсякъде проявиха шулерското умение и трудолюбие... И тъй, на добър път, Шулерски роде, шествуващ през бъдните векове и помни своя род и произход от Шулерската тикла в Голямата махала - вашата родова люлка Горно Дерекой (Момчиловци).“

Ето и третата характеристика на Пичурския род. През 1985 година съм записал следното:

„Общо взето Пичурци от стари години, дори до днес са били хора на труда, земеделието и дюлгерството, гурбетчийството. Скромни и весели хора. На ръст преобладават високи и стройни, както мъжете, така и жените в първите пет и шест поколения. Именно те са от обикновените хора в селото, нямат особено важни фигури, за които може да се закачи специална фамилна Пичурска гордост. Именно в тази тяхна безименност и скромност се тай и тяхното скромно родово величие.“ Голямото им присъствие в селото, тяхното голямо трудолюбие, обич към своите професии (подробно описани в началото), към бащин двор и майчина стряха, към майката земя, към човека брат и съселянин, към роден край и майка родина - с това мисля, че Пичурският род е спасен от забрава!

Някой от вас може би ще каже: Я да видим ти, родописателю, как си

възвеличил твоя Канюовски род?

„Каню Андреев имал шест сина и две дъщери. Синовете му станали дюлгери и прочути каменоделци. Само най-малкият Илия (моят баща) беше прочут овчар. Всички на ръст приличали на баща си Каня - къси, с обли лица, къси ръце, къси шини. Коси кестеневи, очи също малки и прихлупени, с очни торбички, с големи носове, като есенни зрели круши. Вървежът им беше тромав и бавен, на старинни прегърбени. Всички бяха работари, сбировници, спестовници, гостоприемни, но някъде и скрънзи. Към жените си не толкова нежни и внимателни, за да вика една майка, оженила дъщеря си за Канюовски юнак: „Молчите, молчите, нимойте ми фали канюовска имка. КАНЮСКА ЖЕНА Е ЧЕРУПКА ПРИПЪРЖЕНА!“. И донякъде е права тази майка... Певческата дарба на дядо ми Каню не се прояви у синовете му. Част от това родово наследство премина у неговите внуци с най-голяма изява в лицето на Каню Бедров. Малко се интересуваха нашите бащи от тържества и веселие, за тях радостта бе добрата стока - добитъкът, работата, ливадата и нивата. Не се интересуваха и от общо-селските работи, с изключение на чичо ми Георги, който имаше обществен поглед и разбириания.

Канюовци дадоха един партизанин в лицето на брат ми Анастас, изльчиха инженери и техници, строители с държавни награди и признателност...“

Ето, с такива кратки, пълни и непълни характеристики са придружени всички родови изследвания в село Момчиловци.

РОДОСЛОВНИ СТРУКТУРИ

Родословни дървета и чертежи аз не правя. Родословното дърво на един род и подрод го изразявам писмено. Първо, по предание или документи се открива родоначалникът на рода. Поставям го с „римско I поколение“, изброявам неговите деца - мъжки и женски, ако се знае, поставя се годината на раждане и годината на умиране. Пише се синът, за кого е женен, също и дъщерята, къде е омъжена. Обозначавам го с II поколение. Женското дете - отишло в друг дом и род - в него ще се отбележат наследниците. Няма да се изгубят - нали се прави изследване на цялото село? Обикновено при големите родове второто и третото поколение се разделят на подродове за по-голяма прегледност и яснота. На третото поколение почваме подродовото дърво с римско III, с подзаглавие внуци и внучки на родоначалника. Пак се пишат децата на задомените синове, родени, починали и женени. Ако има двама или трима сина, първо се обозначава с числото 1, от първия син децата се обозначават с а, б, в - колкото са родени. С числото 2 се обозначава втория син и пак с букви децата му (с рожденияте дати и техните женитби). Така се изреждат внуците и внучките на първия родител. Наред идва IV поколение, пак с обозначение и подзаглавие правнуци и правнучки на родоначалника. Отново се изреждат децата на внуците, обозначени пак с цифри и букви, както в предната колона. Така трудис и мъчително се изреждат по-нататък пра-правнуци

на V поколение, за да се достигне седмо, осмо, а там, където разполагаме с турски или гръцки документи, достигаме и до девето поколение. Направих опит - дадох няколко рода на просветени наследници и ми ги върнаха с голямо доволство и признателност. Мисля, че всеки дом и от всеки род днес има среднисти и висшисти и въз основа на моите писмени родови структури ще могат ако не за час, то поне за един ден да си направят нагледно родовите си схеми и дървета, а тук си остава истинното, трайното и научното проследяване на рода.

Всеки род е море от факти, случки в материално и духовно отношение, но мисля, че с моите скромни панорамни описание и писмените ми родови дървета съм описал онова, което сегашните поколения никога и никъде не биха узнали. Защо ли? Защото цели 40 години съм боравил с имена, хора, документи, списъци - още от 1837 година, след това покупки на планините, данъчните облагания през Освободителната война, десетъчните списъци. Но за жалост асичко това е на старотурски документи, на гръцки, с разкривени почерци и ще трябва един живот, за да ги обхване човек и извлече основното, полезното, научното и общонародното.

Голям е трудът на родоизследователя! Още по-голям е неговият хонорар - навлажнените благодарствени погледи на стотиците родови наследници и спокойното доволство, че си изпълнил своя висок патриотичен дълг към роден край, род и РОДИНА!

РОД ВАСИЛЕВИ ОТ СЕЛО АРДА

Димитър Д. Димитров - с. Арда, Смолянска община,
Пловдивска област

Цялата дейност по изследването на рода извършихме, за да се запази родовата памет на дедите ни, за удовлетворение на нас - живите и пример за бъдните поколения от нашия род.

Родовия събор посветихме на 75-годишнината от Освобождението на Родопския край от османско иго.

Василевският род е род от Родопа планина - планината на Орфей. Нашият род води своето начало от село Арда. То е разположено от двете страни на едноименната му река Арда, близо до изворите ѝ.

Земята, на която са започнали своя живот нашите деди, започва от подножието на височината Курбанище, под която те са направили и първите къщи. Откъде са взели земята нашите родоначалници, не сме изяснили. Първата къща нашият родоначалник направил в градината, на мястото на сегашната къща на Манол Николов Манолов.

Други потомци излизат и се пръскат из други градове и села на нашата страна. Част от тях живеят и работят дълги години в Беломорието. Обаче за разлика от други родопчани, които там остават, нашите деди свято запазват българския дух и се прибират в Арда. Други от рода отиват в Ардино, Кърджали, Казанлък, Пловдив, София и др. Така се пръска голямото ято на Василовския род.

Родоначалник на рода е Стайко. Роден е около 1790-1800 година. Той се е преселил в Арда от Драмско или Неврокопско. Занимавал се с търговия и абаджийство. Засега Стайко считаме за първото поколение. Второ поколение са синовете и дъщерите му - Ева, Вълка, Чока, Вълчо и Ангел.

Най-малкият син на Стайко - Ангел е имал търговски връзки с Драма, Сер и Солун, а така също и с Ксанти. Бил е много трудолюбив, предприемчив и любознателен. Търговските връзки Ангел добре използвал, за да даде нужната за времето подготовка на синовете си. Българското училище в Арда се открива по инициатива на будния и сърцат българин и първенец на селото АНГЕЛ СТАЙКОВ и неговите синове - ВАСИЛ, ДИ-

МИТЪР и ТОМА.

Ангел имал трима синове - Васил, Димитър и Тома и четири дъщери - Шина, Елена, Кина и Василка, които са третото поколение.

На родовата среща, проведена на 2 август 1987 г., участваха наследниците от един главен клон - **ВАСИЛОВСКИЯ** и затова събора го наричаме Първи родов събор на **ВАСИЛОВСКИЯ РОД**.

Дядо **ВАСИЛ** се ражда около 1840-1845 година. Един от малкото факти, който ни дава основание да поддържаме това становище, е намерената тава, на която четем: „На Васил Ангелов, за спомен от Георгиус. 15 януари 1868 година, когато се оженва за Тодора Вълчева.“

Васил учи в Солун, където за времето получава високо образование. Стоял е известно време при лекар, който го запознал с медицината и когато се завръща в Арда, бил всеобщо признаван в околните като добър доктор. Васил Ангелов е бил също в Света гора, където е усвоил добре църковния ред и пеенето. Неговата сестра Василка е разказвала на проф. Васил Николов, че той е учен и поповете как да служат и пеят.

Главното занятие на Васил, от което се препитавал, било търговията и абаджийството. Дюкянът му бил на „пазара“, непосредствено до моста, където е построена чешмата на Василовския род и открита по време на родовата среща.

Той бил просветен човек и работил усърдно за просвещаването на младото поколение.

В село Арда килийно училище се открива през 1860-1861 учебна година. Обучението се водило на гръцки език в частни къщи - близо 10 години, но кои са били първите учители не се знае (ОДА-Смолян, ф. 31, оп. 1, а.е. 15).

През 1868 година се построява училище в Арда, а през 1870 г. се открива първото българско училище. Най-големи грижи както за откриването на училището, такъ и за уреждането му и поддържането му положил Васил Ангелов Стайков - човек с буден природен ум и добро образование за времето, получено в Солун. Учил в гръцко училище, без това да се отрази на народностното му съзнание. **ВАСИЛ АНГЕЛОВ** е и първият учител в Арденското новооткрито българско училище. По време на родовата среща бе поставена възпоменателна плоча на сградата на училището с надпис: „През 1870 година се открива първото българско училище в село Арда и негов пръв учител е **ВАСИЛ АНГЕЛОВ СТАЙКОВ**.“

Неговата просветна дейност не се е ограничавала само в училището. Той полагал големи грижи за общото просветно и културно издигане на съселяните си. Той събирал не много българи в селото, за да им чете поучителни книги и да ги наставлява в живота. Заедно с учителя Коста Маринов превел една гръцка книга на български език. Днес на български тази книга е известна под наслов „Вратата на покаянието“, която се отпечатва през 1890 г. в гр. Пловдив. Един екземпляр от нея се намира в музея на гр. Златоград.

В предговора на същата е посочено, че се посвещава на цялото брат-

ство-славянство из цялата вселена по род, вяра и език. Тя е от първите тук възрожденски книги.

През 1867 г. се появява идеята да се строи храм. Начело с Васил Ангелов и други арденци се изпращат специални писма до духовните власти за разрешение за строеж на храм в с. Арда. Искат размери 16-22 аршина. По това време в селото е имало 35 къщи-християнски. През март 1874 г. започва строежа и се довършва и обзавежда през 1882 година.

При освещаването на храма е поканен ксантийският митрополит Филотей при следното условие - да се освети църквата, но да се знае, че „ни сме българи; ще извършиш освещението и ще си заминеш“. При тези условия църквата била осветена на 26 юли 1882 година.

Васил Ангелов имал ясно съзнание за значението на храма за религиозно-нравствения живот на християните, за тяхното единство и народно съзнание. Неговата обществена дейност била твърде широка. Тя се простирала в цялата околия. Той, заедно с Данаил Костов от Райково и Кечо Киряков от Устово са били членове на Околийския меджлис (съвет), бил постоянен черковен и училищен настоятел. Умира през 1899 г. от удар.

Васил Ангелов имал седем синове и две дъщери. Един от синовете и двете дъщери (Мара и Елена) починали като деца. Остават живи Ангел, Димитър, Никола, Александър, Гавраил и Йоаким, които са четвърто поколение.

Най-големият син на ВАСИЛ - Ангел полага големи грижи за отглеждането на своите по-малки братя.

Димитър - по професия бил търговец, с дюкян в с. Арда и с. Лещен (сега в гръцка територия). Дълги години е църковен настоятел.

Никола е бил ръководител на Македоно-одринската революционна организация. По време на мобилизацията през 1912-1913 година получават повиквателна 40 души - българи християни от Арда и Гудевица. По решение на организацията трябвало да минат в нелегалност и да пазят селата си от катунците, които се канели да дойдат да грабят и колят. С три гайди са изпратени от цялото население мобилизираните. На път за Рудозем, се отбиват към връх Ком и стават четници под ръководството на стария комита Никола Димитров, избран и назначен от организацията за войвода. За Рудозем заминава Гавраил - брат на Никола Василев със спътниците. На другия ден Гавраил предава списъците, като казва, че са налици и се намират в двора на казармата.

Никола Василев се занимавал с търговия. Имел е дюкян в с. Арда и в с. Текир (с. Сивино). Избран е бил за председател на църковно-училищното настоятелство, секретар-бирник в с. Могилица, а по-късно и кмет.

Гавраил Василев - през 1914-1915 година е председател на тричленна комисия, кмет на с. Арда и председател на Общинския комитет за подпомагане на войнишките семейства.

Александър Василев - завършва педагогическо училище в гр. Серес и става начален учител; в с. Арда е назначен като главен учител, има заслуги за построяването на сегашното училище в селото.

Иоаким Василев - обущар. Включва се активно в културния живот на селото, председател на училищното настоятелство, през 1918 г. е кмет на с. Арда, един от основателите на читалището „Извор“ през 1920 г., общински съветник.

Членовете на Василовския род активно участват в културно-просветната дейност, която се е водила в селото. Иван Димитров и Васил Николов са инициаторите за образуването на читалище в Арда. С читалищна дейност се занимавали: Георги Николов, Асен Василев, Мара Николова, Веселин Димитров, Илия Иоакимов, Гавраил Иоакимов, Димитър Иванов, Руса Иванова, Радой Иванов и много други, та чак до наши дни.

Една част от потомците на рода тръгват по пътя на дядо си Васил, по пътя на народните учители като: Злата Василева, з.у. Лилияна Карева, Христина Златева, Тодора Атанасова, Елена Генова, Стана Илчева, Донка Иванова, Даниела Лалова, Радост Великинска, Стана Георгиева, Илия Иоакимов, Дочка Ведева, Никола Георгиев и други.

За рода показваме следните данни: инженери, лекари и агрономи - 14 души, художници и артисти - 5 души, икономисти - 7 души, с техническо образование, технологии, строителни техники - 11 души.

Един от най-изявлените от рода ни е и.х. професор и герой на социалистическия труд АСЕН НИКОЛОВ ВАСИЛЕВ. Той обогатява съвременниот резбарство и приложно изкуство, като чрез творчеството си възкресява българските народни традиции. Като педагог подготвя много ученици и създава школа в българското приложно изкуство.

Друга фигура е Васил Николов - професор в Духовната академия.

Имаме участници в Отечествената война и бригадирското движение. Голяма част от наследниците на Васил са носители на големи държавни отличия. Атанас Димитров Атанасов е ятак и партизанин.

Нашият род има и своя емблема - изготвена от инж. Иван Тодоров Георгиев и художника Райчо Великински.

Василовското родопско семейство символизира нашата чешма и възпоменателната плоча, които бяха открити при провеждането на първата родова среща на ВАСИЛОВСКИЯ РОД от с. Арда.

РОДОВЕТЕ НА ПЪРВИТЕ ПРЕСЕЛНИЦИ ОТ РУДОЗЕМСКА ОБЩИНА СЛЕД 1912 ГОДИНА

Радка Стайкова - гр. Смолян

Синовната привързаност на българина към род и родина е непрекъсната, възникващият извор на сили, вяра и непреклонна борба срещу всеки, който дързне да оскверни тяхната чистота и независимост.

Първият преселник в Горен Рудозем - Стоян Радев Савов от с. Габрица е дошъл още през 1913 г., а семейството му - през 1923 г. Постепенно започва заселването на тогавашния център от семействата на: Петко Радев - бежанец от Беломорска Тракия, зет в с. Чокманово (през 1927 г.); Христо Стайков, от с. Кремене (през 1927 г.); Стою Чилингиров - дошъл сам от с. Аламидере - дн. Полк. Серафимово (през 1931 г.); Никола Келевски, от Устово и Христо Гушев, от с. Павелско (през 1935 г.); Иван Вълчанов, от с. Чокманово и Васил Пампоров, от Смолян (през 1941 г.). (Тук не се включват семействата на военнослужещи, учители и чиновници, временно пребиваващи в Горен Рудозем).

По брой на децата в семейството. Всички имат най-малко по три деца. Продължава се традицията за наследяване личните имена на предците. По степен на образование и професия Радевският род е дал 9 учители, 2 инженери и др.; Келевският род - 3 лекари и 1 инженер; Пампоровският род - 5 инженери; Чилингировският род - 2 инженери, 1 лекар, 2 учители, 1 агроном.

Темперамент, нравственост, характер на преселниците. Ще споделя един интересен факт, който дълбоко ме порази. Познавам сем. Иван и Хуба Вълчанови от дете - тихи, скромни и отзивчиви хора. И едва преди известно време, много скоро, разбрах, че родопската героиня Шина Андреева била сестра на кака Хуба. Та тя никога не е подчертавала това родство, дори не е загатвала за него! Двамата родители възпитаха също като тях и своите 5 деца и внуци - трудолюбиви, скромни, сърдечни и етични.

От осемте рода шест са преселници от Смолянска община.

Всичко в Рудоземска община има 30 населени места (села и махали), с общ брой население 5300 души. Преселниците носели със себе си елементи на по-висок бит и култура, с което повлияли положително. Внесе-

ни били много български традиции и обичаи и някои християнски ритуали, български облекла, български фолклор, массивни постройки и вътрешна уредба в домовете.

„Някога турците са натрапили насилиствено своята религия на местните жители, но най-същественият белег - матерният български език си останал. Останал да живее и българският бит, и българската народностна принадлежност, населението се е запазило. Религиозните различия не били пречка за установяване на добросъседски взаимоотношения между местното и преселеното население в общината“ - споделя Тома Стоянов Радев.

В сп. „Родопа“ от 1.X.1926 г. за Рудозем четем:

Новопостроената църква-мавзолей „бе едно истинско културно тържество в подножието на гръцката граница...“ За изграждането ѝ „взеха участие не само християните, но (подпомогнаха и мюсюлманите) и от Палас, Енуздере, Чангър и пр...“

Ето я налице взаимопомощта, солидарността да бъдат полезни кой с каквото може на своя съсед, съселянин, другар. Липсата на отчужденост и себичност, обединяване чрез общите грижи и неволи сплотявало населението.

Постепенно се разширява и търговското обслужване и шосейната мрежа. През 1935 г. е назначен и първият фелдшер - Христо Гушев, с район Смилян, Рудозем и Мадан. И започнала лютата битка между медицината и силата на мюсюлманската религия.

Цели три петилетки след тази година все още статистиката неопровергимо доказва тъжния факт - нито една жена-родилка от местното население не е ползвала услугите на функционирана след 9.IX.1944 година здравен дом.

През 1922 г. в Рудозем се полагат основите и започва своето развитие мрежата на българските училища и образователното дело в общината. И това - за да бъде безвъзвратно отхвърлен турският език, за да започне работа по патриотичното възпитание, за превземане отвътре крепостта на невежеството и фанатизма у местното население. Първи помощници на учителите са принудително изпратените в този край неудобни на буржоазното правителство, т.е. пак преселници. Поради прогресивните им възгледи Тома и Георги Радеви неколкократно са били изключвани от Райковската гимназия. Първият е завършил педагогическото училище в гр. Панагюрище (през 1933 г.), а вторият - като частен ученик в Райковската гимназия.

Семейство Гина и Тома Радеви - едно от малцината учителски семейства, са работили в Чепинци от 1939 г. Тома Радев всъщност е дошъл в Долен Рудозем още през 1933 г. Тук те престояват до пенсионирането. По този повод споделят:

„Трудно беше някога да се работи като учител в този изоставен от буржоазията край. Фанатизъмът и невежеството бяха сковали умовете и сърцата на местното население.“

Но въпреки тези пречки те и останалите им съпреселници ежедневно извършвали своята апостолска общественополезна дейност.

Главни културни средища в Рудозем и общината били училищата. През периода от 9.IX.1944 г. и до сега са съществени редица социални, битови, културни и други промени, в чието реализиране дейно участие вземат хората и от първите преселени родове в Рудозем.

„Подготвоката на младежта се подчини на идеята за едно революционно изменение на населението - споделя Тома Радев. Особено се акцентува върху практическото разграничаване на националното от религиозното, тъй като религията не е национален признак. В центъра на политическата работа бяха проблемите за създаване и укрепване на социалистическото българско съзнание, социалистическият бит и култура.“

Наследниците на първите преселници бяха и едни от първите творци и създатели на ценности - материални и културни. Много плахо и постепенно се включи и местното население от общината. А това му помагаше и то да израства духовно и нравствено редом с израстването на новия социалистически град. Бавно, но сигурно си пробиващ път старателно по-търкваната векове наред историческа правда.

Местното население и преселените родове, здраво споени в едно име - рудоземци - след 9.IX.1944 г. доблестно изпълняваха своя патриотичен дълг като несменяеми пазители на южната ни граница.

Социалистическата културна революция, в тясна връзка с изграждането на социалистическия нов живот, подпомагаха и ускоряваха революционния скок и духовното израстване на населението. Това са двата основни фактора за революционното преустройство на съзнанието на рудоземци.

Като потомка на първия преселник в Рудозем - Стоян Радев Савов, се стремя да давам своя дял за националното единение на населението. В тази си дейност привличам и моите ученици от различните випуски. Това дело съм започнала още от учебната 1963-64 г. под формата на експедиционен отряд. Благодарение на тези ученици има запазен ценен снимков и текстови материал за стария Рудозем. През настоящата учебна година ръководя кръжока на младите историци-краеведи.

Изказвам голяма благодарност към всички, които ми съдействуваха за събиране на сведенията от съответните родове: Елена Младенова - от Пампоровския род, Мария Чилингирова - от Чилингировския род, Гинка Гутинска и Мария Василева - от Стайковския род, Стефан Гугев - от Гищевия род, Росица Доневска - от Вълчановския род, Блага Владимирова - от Ралевския род и д-р Златка Келевска - от Келевския род. Смея да споделя, че у тях вече съм запалила постоянно тлеещата искра на родоизследователя. С общи усилия вече ще пристъпим към заключителния етап - подготовката и провеждането на родовите срещи.

Няколко думи за резултатите от родоизследователската ми дейност. Изпратих до всеки род комплект от материали, съдържащи текстова родова характеристика на рода му по осем родословни схеми, по един екзем-

пляр от доклада, с който участвувах в научно-практическата конференция в гр. Рудозем, състояла се на 9.XII.1988 г. и по 4 броя снимки от съответния брой табла.

В Държавния архив - р. Смолян предадох комплект материали за осемте рода и снимков материал за шест от тях. В създаващия се музей при Общинския народен съвет в гр. Рудозем представих същия комплект, придружен с три доклада - за бита и културата на населението от Рудоземска община, за миналото на партийната организация в Рудоземска община през периода 1944-1953 г. и настоящото научно съобщение.

Всичко това представлява етап от родоизследователската ми дейност. Това е един от начините за привличане интереса на децата към тяхната етническа принадлежност. Вторият начин е провеждане на системна работа с учениците в и извън учебния час. Стремежът за умело използване на данните от общонационалната и регионална история, пораждащи национална гордост, беше в основата на системния ми труд за формиране на българското национално съзнание у моите ученици през 31-годишния ми педагогически стаж. Успоредно с това работя за създаване у учениците на умения да разбират тенденциите в развитието на нашето общество. Например в чест на 70-годишнината от Великата октомврийска социалистическа революция беседвахме на тема „Преустройството в живота - продължение на революцията“. За да оцелеем, трябва да се научим да си сътрудничим в името на мира, в името на бъдещето.

През последните пет учебни години в своята изследователска и практико-приложна дейност работя за оптимизиране възпитателната функция на учебната и извънкласна дейност. По този начин считам, че давам своя реален принос за духовното израстване на учениците, а също така и за съвместното решаване на всички задачи, пред които ни поставя научно-техническият, социалният и културният прогрес на съвременния етап. По този начин ние реализираме девиза: „Българино, знай своя род и давай своя принос за опазване живота на земята! Да живеем в хармония с природата, за спасяване човечеството от екологическа катастрофа, за да можем спокойно и с чиста съвест да изричаме думите на нашия поет: „Всичко българско и родно любя, тача и милея!“.

ПРИНОСЪТ НА КЛУБА НА РОДОИЗСЛЕДОВАТЕЛИТЕ - СМОЛЯН ЗА РАЗВИТИЕТО НА СРЕДНОРОДОПСКОТО РОДОЗНАНИЕ

Костадин Куклев - Смолян

Родопският край притежава богата народна родова традиция, която е заемала важно място в живота на родопчанина, спомагала е за запазването на българската душевност и родолюбие. Родовете са се тачили, събирали са се на празници, именни дни, селски събори и особено на Роженския, Илинденския (в Гела), съборите в Бистрица, Чурика и др. Там всеки род си имал своя поляна, своя борика, ела, друго родово дърво.

След миграцията от нашите селища и урбанизацията на живота тази традиция избледня и започна да чезне. Едва през 80-те години, когато нашата страна се готвеше да отбележи 1300-годишнината на Българската държава, се положи начало на родоизследователското движение в нашата страна. Това движение намери своя изява и се разгърна и в нашия Смолянски край. Особен тласък то получи след учредяването на Клуба на родоизследователите в Смолян през 1985 г., който обедини над 30 родолюбци - изследователи и проучвачи.

Родоизследователството в Смолянския край продължи богатата родопска родова традиция и се яви законен наследник на традициите на родопските просветители и краеведи: Христо Попконстантинов, Стою Шишков, Васил Дечев и др., а в по-ново време на нашите краеведи, създали селищни монографии, в които са отделили цели раздели за българския род.¹

Благодарение на своя амбициозен, патриотичен труд родоизследователите от клуба натрупаха богат опит. Бяха изследвани родословията на над 140 рода и проведени около 50 родови събори и срещи.

Няма да се спирате на цялостната, богата и съдържателна дейност на членовете на клуба, в теорията и практиката на родоиззнанието, а ще маркирам само онези мащабни неща, които са влог в родопското родозна-

ние и имат своите измерения в българската генеалогия.

Освен проучвателската работа като теория и изследване родоизследователите бяха главни инициатори и организатори на родови събори, с което се създава богата родова практика в съвременните социалистически условия. Опитът, който се натрупа, се популяризира чрез брошури, публикации и експонираните две изложби: "Роде мили, роде мой" (1986 г.) и „Българският род - род вековечен" (1988 и 1989 г.), организирани по случай традиционните срещи на родоизследователите.

Организационен и обществено-политически анализ на богатата дейност на родоизследователите направи Пленума на Общинския комитет на Отечествения фронт - Смолян, с участието на Общинския съвет за духовно развитие, Общинския комитет на Комсомола и Българското историческо дружество.² Пленумът прие практически мерки, които спомогнаха за по-нататъшното масовизиране и задълбочаване на родоизследователството в Смолянския край.

От множеството по-големи и съдържателни прояви на Клуба на родоизследователите със своята научна значимост се открояват проведените Първи родоведчески четения.³ Те бяха и първата научна проява в българската генеалогия. В тях, наред с родоизследователите, участвуващи и специалисти начело с академик Веселин Хаджиниколов, който бе научен ръководител на четенията.

Родоведческите четения бяха структурирани в пет раздела:

- обществено-политически⁴
- исторически⁵
- общо родоизследване⁶
- специализиран⁷
- единни родословни корени⁸

В научните съобщения и доклади родоизследователите и специалистите анализираха, оцениха и научно обосноваха опита и теорията на генеалогическите изследвания. В обществено-политическия раздел бяха изнесени три доклада за видни ветерани на партията и общественици: Братан Шукеров, Метакса Гугински и Михаил Ангелов. Тяхният живот, дейност и борба бяха тясно свързани с родовете им и проведените чествания от техните потомци.

Историческият отдел бе предоставен от трима родоизследователи и специалисти:

Карамфил Сираков, който има особена заслуга в изследването на Момчил юнак в народната памет на родопските родове; Никола Гигов, чийто тридесетгодишен труд бе посветен на Орфей и родословните корени, и Лилияна Тотева, дъщерята на полковник Владимир Серафимов - освободителя на Смолянския край, за 400-годишното родословие на своя баща. Клонка от това родословие е и Апостолът на нашата свобода Васил Левски.

В общото родоизследване бяха изнесени научни съобщения като теория, методика и практика за видните възрожденски родопски родове на Николай Вранчев, Илия Белковски и други.

Особено разнообразен бе специализираният раздел, в който бяха показани научни разработки за статута на рода, родовата хералдика, родопските родови

дълги като важно доказателство за народностното единство на родопските българи и проблема за антропометричните проучвания в Смолянско, за родови имена в среднородопската ономастика и други.

Задълбочено бе обсъден и въпросът за родовата символика като практика за родопските родове, както и опитът на Куклевския род в тази област.

Ценен влог в родознанието, който бе научно анализиран, направи Константин Канев. Той говори за методиката и подхода при изготвянето на 140 родословни панорами и структури на родовете в Момчиловци.

Най-масово родоизследователите участвуваха с научни съобщения в последния раздел за изследване на единните родословни корени на българите в Родопите. В тази насока ценно помагало е книгата на Манол и Мария Манолови „Единните родословни корени на българите в Родопите“. Сега родоизследователите доразвиха и обогатиха изследванията на двамата наши краеведи. Родоизследователите разкриха превратностите и трагедията на българите в родния край, като направиха анализ на родословните корени и проведените родови събори. Такива бяха съобщенията за родовете: Балабанови от Ягодина и Гела, родовете от Габрица, Дедъвския от Смолян и Левочево, Доневския от Марино, Смолян и Чокманово, Перперийския от Перперек и Устово, Сакаловския от Ягодина и Стойките. Тук се очерта и специализираната методика в предварителната работа в опознаване на клоновете на родове от двете верски групи, за преодоляване на натрупани заблуди и деформации.

Голяма беше оценката за проведените родови събори, преминали вълнуващо, емоционално и с висок патриотичен заряд, защото след дълга раздяла пак се събират близки и братовчеди, потомци на славния български корен. Всичко това като практика и като изследване беше нещо ново в българската генеалогия.

БЕЛЕЖКИ, ИЗВОРИ И БИБЛИОГРАФИЯ

¹ КАНЕВ, Константи. Миналото на Момчиловци. С., 1975, с. 493-495, 522; ГЕОРГИЕВ, Димитър. Широка лътка - просветно огнище в Родопа. С., 1947, с. 311-312; ТАШЕВ, Георги. Село Петково С., 1966, с. 22-23; ХАЙТОВ, Николай и Славчо Дичев. Село Манастир. С., 1965, с. 54-64; КАРАПЕТКОВ, Петко. Миналото на Славенино, С., 1948, с. 262-267; КАЛИНОВ, Атанас. Орехово. С., 1988, с. 262-275; ЧЕРНЕВ, Георги. Стойките. С., 1982, с. 203-206 и др.

² РОДОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА и родопроучвателска дейност - действен фактор за патриотичното възпитание на населението в Смолянска община. Материали от съвместен плenум, състоял се на 30 ноември 1988 година. Смолян, 1989, ... 64 с.

³ КУКЛЕВ, Костадин. От съкровищницата на българския род. - В сб.: Българският род - род вековечен. (Материали от Първите родоведчески четения, състояли се в гр. Смолян на 5 октомври 1989 г.). Смолян (Генеалогическо дружество „Родознание“), 1991, с. 3.

⁴ СТОЕВ, Мурцко. Родовият корен и борческите страници от живота на Братан Шукеров; СТАВРАКЕВ, Иван. Метакса Гугински - виден комунистичес-

ки революционер, патриот и интернационалист; ДИМИТРОВ, Димитър. Михаил Томов Ангелов - виден представител на Ангеловския род от Арда. - В сб.: Българският род - род вековечен. (Материали от Първите родоведчески четения, състояли се в гр. Смолян на 5 октомври 1989 г.). Смолян (Генеалогическо дружество „Родознание“), 1991, с. 78-82, 91-98.

⁵ ГИГОВ, Никола. Орфей в родословните корени; СЕРАФИМОВА-Тотева, Лиляна. 390 години на един български род; СИРАКОВ, Карамфил. Момчил юнак в народната памет на родопски родове. - В сб.: Българският род - род вековечен. (Материали от Първите родоведчески четения, състояли се в гр. Смолян на 5 октомври 1989 г.). Смолян (Генеалогическо дружество „Родознание“), 1991, с. 10-23, 54-60.

⁶ ПРИМОВСКИ, Никола. Николай Врачев - исследовател на своя род; ПЕЧИЛКОВ, Андрей. Из родословието на Илия Белковски. - В сб.: Българският род - род вековечен. (Материали от Първите родоведчески четения, състояли се в гр. Смолян на 5 октомври 1989 г.). Смолян (Генеалогическо дружество „Родознание“), 1991, с. 61-77, 87-90.

⁷ КУКЛЕВ, Костадин. Статутът на Куклевския род и неговото използване в родовата дейност; ГЛАВЧЕВ, Димитър. Родова хералдика в Смолянско. Състояние и проблеми; КАНЕВ, Константий. Изследване родовете на Момчиловци, изготвяне на родови характеристики и родови структури; МАНОЛОВА, Мария. Родопските родови дълги - важно доказателство за народностното единство на родопските българи; РАЙЧЕВСКИ, Стоян. Антропометричните проучвания в Смолянско. Състояние и проблеми. ХЕКИМОВА, Мария и Радка Берова. Ролята на родоизследването във възпитанието на децата; ЧАЛЪКОВ-СТОЯНОВ, Момчил. Родовите имена в среднородопската ономастика. - В сб.: Българският род - род вековечен. (Материали от Първите родоведчески четения, състояли се в гр. Смолян на 5 октомври 1989 г.). Смолян (Генеалогическо дружество „Родознание“), 1991, с. 99-153.

⁸ ИЛИЕВ, Чавдар. За единните родословни корени на рода Чарпокови от с. Забърдо, Орехово и Момчиловци; КАЛУШЕВ, Васил. Балабановският род от Широка лъка и Ягодина; САКАЛОВА, Катя. Народната музикална традиция - важно доказателство за единния родословен корен на Сакаловия род от Ягодина; БЕЧЕВ, Христо. Родовете на с. Габрица; ДЕДЬОВ, Здравко. Моите праадеи и разклонения на моя род Дедъзови от село Смолян; КИРЯНОВ, Ангел. Единните родословни корени на Доневския род от Чокманово и Маринския (Онбашийски) род в Марино; ПЕРПЕРИЕВ, Георги. Перпериеви от Перперек. Борбата на нашия родоначалиник против османската асимилация и оцеляването на Перпериевския род; ДЕДЬОВ, Христо. Кои е накарало потомците от Смолян да запазят фамилното си име Дедъзови?; СТАЙКОВА, Радка. Родовете на първите преселеници от Рудозем. - В сб.: Българският род - род вековечен. (Материали от Първите родоведчески четения, състояли се в гр. Смолян на 5 октомври 1989 г.). Смолян (Генеалогическо дружество „Родознание“), 1991, с. 24-53, 83-86.